

Samovar (detail). Ostetud 19. ja 20. sajandi vahetusel.
Muuseumile müüs karjalane Pjotr Konstantinovitš
Boitsov, hind 4 rubla.
Moklakovo küla, Boksitogorski rajoon,
Leningradi oblast.
Kogutud 1969. ERM B 66:37

1969

[Kirja pannud Ene Ammer, Erika Järvekülg,
Vello Kutsar, Toivo Pedak, Artur Treial]

[Päise kirjutas Aleksei Peterson]

Eesti NSV Riikliku Etnograafiamuuseumi ekspedit-
sioon lõuna-vepsa küladesse 28. augustist – 13. sep-
tembrini. Päevik ei kajasta tagasisõitu.
Leningradi obl., Boksitogorski raj.
Erinevalt eelnevate aastatega külastas ekspeditsioon
ka vene ja karjala küli nimetatud rajooni piires,
millest annab ülevaate päevik.

Ekspeditsiooni koosseis:

Ene Ammer – Tallinna KI¹ IV kursuse üliõpilane,
ekspeditsiooni kunstnik

Erika Järvekülg – muuseumi kunstnik

Vello Kutsar – muuseumi fotograaf

Aleksei Peterson – ekspeditsiooni juht

Toivo Pedak – muuseumi vaneminsener,
kaameramees

Artur Treial – autojuht

[Vello Kutsar]

28. august

1969. aasta augustikuu 28. päeval hakkas muuseumis
tööpäev ikka tavalisel ajal, ainult et meie grupi liik-
metel tuli kohale ilmuda pisut suuremate kompsude-
ga kui tavaliselt. Grupi juhiks on meil A. Peterson ja
liikmeteks kunstnikud E. Järvekülg ja E. Ammer, foto-
graaf V. Kutsar, vaneminsener T. Pedak ning bussi-
juht A. Treial. Meil hakkas siis kohe suur pakkimine,
et kõik kompsud ja kastid ilusti koormasse mahuksid
ja ära ei kaoks pika reisiga. Tegime veel mõned käe-
viiped saatjatele ja meie uhiuus buss hakkas liikuma
esimesele välitööde reisile.

Sõit kulges päris normaalselt, võtsime paarist ko-
hast tee peal bensiini ja täitsime enda kõhuke si ka
mõnes teeärses odavas sööklas. Kui olime juba Le-
ningradist läbi sõitnud, siis hakkas meil juba esimene
suurem mure, kus saaks ööbida, sest kellaeg oli juba
hiline. Võtsime teeärest juhuslikud sõitjad peale ja
nad soovitasid meil ööbida Nazija jõe ääres olevas asu-
tuse puhkekodus. Jäime pakutud kohaga väga rahule.

1 Eesti NSV Riiklik Kunstiinstituut

[Erika Järvekülg]

29. august

Norskajad ärkasid värsketena, külm vesi ja kuum kohv aitas seda veelgi rõhutada. Tugevdasime alustatud sõprust peremehega ja jätsime paigakese maha. Maantee, metsad, üksikud inimesed, kuumus bussis, metsapeatused – kõik nagu eile, ka võileivad sprotipasteedi, tomativiilu ja kurgijupiga.

Lõunaks jõuame Tihvini, kust algab „spionaaž“² Vepsale. Kõige suuremast näljast, tiku- ja soolapuudusest päästab meid bussijuht, kes saabub 10 tikutoosi ja ajalehesse hoolikalt pakitud soolapakiga. Higist nõretavate nägudega jõudsime kaubaga üllatavalt hästi varustatud Boksitogorski. Naised otsisid vaid kapsast, meessoos esindaja Vello aga seisis pärast Boksitogorskit suure mantliriide pakiga pankroti äärel.

Edasi sõidame läbi alumiiniumitehastega varustatud linnakese.³ Jefimovskis on viimane söömine sööklas ja bussi jootmine automaadist.

Hirmu ja õuduse jutte edasisest teest on palju. Ootame põnevusega. Vello virutab tühja pudeli aknast välja. Aga tee on nagu kompevek! Mürts ja heal teel on lõpp. Järsk kallutus terves seltskonnas ja pooled kallitest tikkudest, kolmveerand Aleksei hernekommidest on bussi tunginud porises vees. Välja pääseme vaid bussijuhi uksest. Mehed lähevad kirve ja sae ning suure žestiga metsa puid raiuma. Naisterahvad hiilivad vaarikaid.

Hurraa! Päästja, auto suure kraami-, inimeste koorima ja purjus autojuhiga saabus. Meie armas buss koos käruga tõmmatakse niidijameduse trossiga välja kiiresti. Sõidame suur auto ees, kuid kärsitu autojuht ei pea vastu ja jätab meid maha. Uus prohmakas – tagavararatas on kadunud! „Spioonid“ tõmbavad kummikud nabani ja lähevad tulnud teel olnud auke songima. Veerand [tunni] pärast on ratas omade juures. Ekspeditsiooni juht on kõige ees, bussitais alluvaid järel. Küla veel ei paista, pimeneb. Meid päästab järv⁴ oma iluga, mis sunnib edasikiirustajaid peatuma. Bussijuhi

tugevdatud valve all teeb Ene vettehüppe tundmatus kohas. Öhtu on haruldaset soe ja uni lageda taeva all pärast väsitavat päeva äärmiselt magus.

[Ene Ammer]

30. august

Ärkan telgis küllalt vara. Kiiresti riidesse ja välja. Selgub kohutav lugu: oleks võinud veel tunnikese tukkuda. Aleksei ja Artur on kadunud jahile, Erika vaaritab tasapisi kohvi. Ronin telki magama. Kaks kohalikku eite vestlevad meie rahvaga. Kui öhtul seda järvelugu oleks teadnud, ei siis nii kriips-krops kohe ujuma läinud oleks. Nimelt pidi see järv novembris kaduma kusagile tahapoole 40 m sügavusse auku. Prr! Arvatakse, et kusagil on maa-alune jõgi või midagi veel hullemat. Igatahes keegi enam ujuma ei kipu. Edasi sõidame „spioonidega“⁵. Ja ongi Koiguši küla. Juba vepsa küla moodi hajutatud plaaniga. Panime muusika. Las harjuvad „Horoskoobiga“⁶. Ja siin hakkame juba tööd otsima. I töö – rehi. Koodid, luuad jne. Järsku tuleb meie juurde kohalik, kellel näpp noaga peaaegu otsast ära. Ruttu apteek! Pole seal midagi vajalikku. Siiski – joodiampull ja marlit on. Tõeline „Kolhoosne apteek“⁶. Ei vesinikku ega rivanolli. On laupäev ja inimesed puha kodus. Käime siin-seal sees ja joonistame, pildistame, kõigil on tööd. Leiame pika pingiga talu. Laud lutikaid täis! Igasuguseid kaljapütte, kalapüügiriistu. Koerad on ilusad. Saan ikooni.⁷ See peab meid siis nüüd edaspidi mülgaste eest hoidma. Kolame vihmaga ringi ja Aleksei aiva pärib. Püüame edasisõidu suhtes prognoose teha. Vihm on äikesega ja küllalt tugev. Jätkame teed. Ilmselt ikoon aitab, sest isegi savimaad pidi tõus õnnestub.

Järgmine küla on Borissovtššina. Külal juba aed ümber. Jälle järv ja küla künka otsas. Esimeses talus vepsa mutt – jutukas ja meil temast palju kasu. Joonistame ja pildistame: ketrusriistad, taburet, puuvoodi. Toivo võtab õlletegemise retsepti vepsa keeles lindile. Kohalikud uudistavad muusikariista.

⁵ Eesti Televisiooni laulusaade aastail 1968–1973

⁶ Kolhoosiapteek (vn k)

⁷ Ikoone koguti endale, mitte muuseumile. Usuasju ei peetud päriselt etnograafiamuuseumi teemaks.

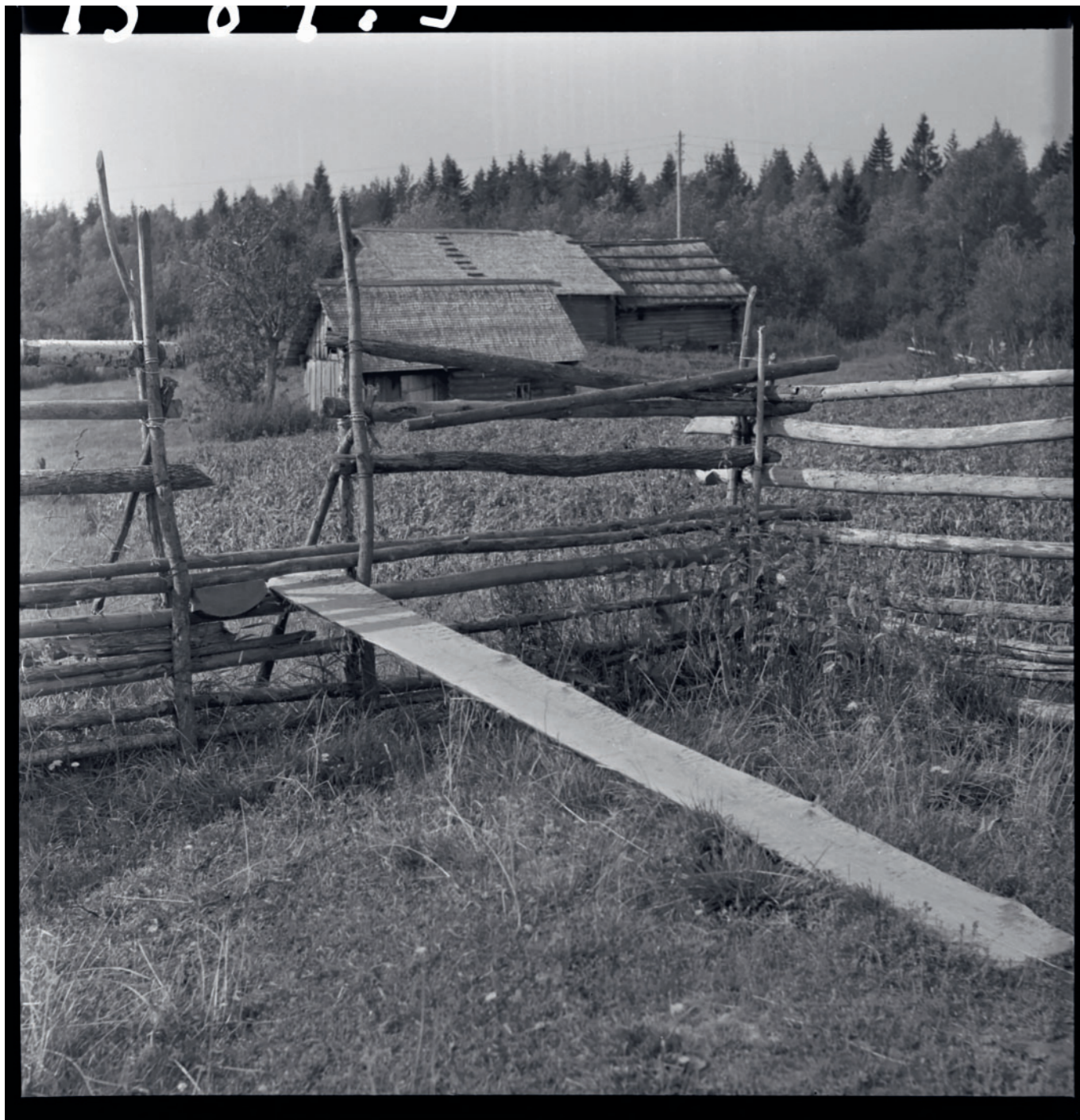

Esimene suurem auk teel vepsa küladesse. Vasakult: Aleksei Peterson, Artur Treial, Ene Ammer, Erika Järvekülg. Boksitogorski rajoon, Leningradi oblast. Foto: Vello Kutsar 1969. ERM FK 1581:1

² End spioonidena tundma pani eestlastest reisiseltskonda kohalike võimude ja ka mõnede kohalike elanike umbusklik suhtumine.

³ Pikaljovos toodeti alumiiniumoksiidi.

⁴ Arvatavasti Krivuli järv

Sillake aia ületamiseks.
Danil, Boksitogorski rajoon, Leningradi oblast.
Foto: Vello Kutsar 1969. ERM Fk 1581:9

Lohistusaisad. Hobusel istub Stepan Tšistjakov.
Borissovštšina, Boksitogorski rajoon, Leningradi oblast.
Foto: Vello Kutsar 1969. ERM Fk 1581:19

Pood. Saame veidi tüssata nende sprotipasteetidega. Lapsed meie ümber, taga ja ees. Kena ja abivalmis on Olja. Ostame piima. Järsku toob üks väike tüdruk Arturile ja mulle peotäie kresse. Aitäh! Artur ostab lastele kommi. Ootame autos väljasõitu, aga Aleksei on hoos – habemega taat teab paljusid asju ja tal on kuu-laja. Uudistame postihobust ja rakendit. Sõidame esimesse metsapeatusse, sest külas polnud ühtki põõsast. Teel näeme siin-seal tehnikat vedelemas. Ongi päike ja vihm juba teelt kadunud. Maastik on päris ilus. Ainult iga künka otsas väriseme – mis ootab ees! Kungas – soo – kungas – soo! Tee venib ja venib. Järsku rukki-põld künka otsas. Rukis on ilmselt sirbiga lõigatud. Vihud ükshaaval püsti. Kohe hakkab paistma Rado-goštši küla – meie elupaik mitmeks päevaks. Maju on palju. Järv. Isegi pikk laut ja ilmselt silo- või veetorn. Telefonid. Palju maju on värvitud. Kaugelt tundub küla ilusam. Pood, lapsed, koerad. Istume poetrepil ja ootame. Tuleb külavanem – jokkis ja asjalik. Aleksei kaob temaga kuhugi terveks tunniks. Kui tagasi tuleb, pole tal ühtki dokumenti (!).⁸ Saame ööbimispaigaks pool maja ja teeme korra majja. Mehed kaovad jahile, Erika ja Toivo kalale uusi võrke proovima. Jään koju. Vaatan peremehe poole peal telekat ja lõpuks teen pimedas söögi. Ootame lutikaid. Artur magab nagu Iisraeli rahva hirm Ramses II. Hirnume veidi ja püüame magama jääda – kes kus.

[Toivo Pedak]

31. august

Hommikul läks uni varakult ära ja eks olnud põhjustki, sest võrgud jäid ööseks järve. Ei saanud arugi, kui olime Erikaga paadis, õigemini ühest puust õonestatud venes, mis ähvardas meid iga hetk järve kummutada. Võrgud olid alles, aga peale veetaimede sealt suurt me midagi ei leidnud. Tagasi tulles oli juba hommikueine valmis. Arturile anti soovitus mets läbi kammida ja lihaga toidulauda varustada. Mina jäin esialgu võrke paikama, mis tundusid nagu natuke mädad olema. Aleksei läks ülejäänud seltskonnaga küla revideerima.

⁸ Külavanem jättis eestlaste passid enda kätte hoiule (Erika Pedak 2018).

Kui võrgud puhastatud ja paigatud, viisin Arturi autoga 2-3 km külast kaugemale ja lasksin metsavahel lahti täis metsikut jahimehe kirge. Külavahele tagasi jõudes olid ülejäänud töötajad kadunud. Silm ei näinud, aga kõrv kuulis kuskilt Alekseile omast naeru. Keeran pead ja kui kõrvad püüdsid tugevamad helid, siis oli nina teejuhiks. Astunud tuppa, oli Aleksei toreda halli habemega vanataadiga diivanil end mugavalt sisse seadnud. Mina sain käsu kohe magnetofon töö-korda seada. Lindistamine kestis lõunani.

Peale lõunat viisime sauna puud ja kandsime järvest vee katlasse. Kui korsten suitses, ilmus ka Artur kui maa alt välja, näljane ja seljas veelgi tühjem jahikott kui kõht. Siunas natuke seda jumalast ärapõlatud kolgast ja oli nõus jääma sauna kütma.

Meie naispere sai samas külas ühe vana maja, mida nad pidid igati paberile kandma. Mina, Vello ja Aleksei hakkasime natuke ringi sõitma, et küлага natuke rohkem tutvuda. Sõitsime teeristile välja ja otsustasime vasakule pöörata. Tee viis töökodade vahele ja rauakolu hunnikutele. Suure ristlemise peale saime auto otsa ümber pöörata. Siis sõitsime teist teeharu mööda ja kuna tee oli üle ootuste hea ning saunavihad teha, otsustasime minna kaugemale. 4-5 km sõitu kui hakkasid paistma majade katused. Üle mäeharja ja meie ees avanes ilus vaade veelgi ilusamale külale⁹, nagu vanas muinasjutus. Peatasin auto mäe harjal ja tulin välja. Samas märkasin, et auto alt midagi vedeliku taolist niriseb. Pilgust auto alla piisas, et veenduda, mis oli tee peal juhtunud, nimelt kütuse paak pissis nagu poisike. Mina vajutasin päka autole ette ja Vello hakkas punni tegemiseks materjali otsima. Augule punn ette surutud, jätkasime sõitu läbi küla kuni ühe vedela auguni, kus me peatuma jäime, sest riskida täna veel ei tahtnud. Kuna aeg oli juba niikaugel, et pildistamisest ega filmimisest midagi välja ei tulnud, siis imetlesime ilusaid külavaateid ning lootsime homsele, vahest peab ilusat ilma, mida me väga vajame.

Tagasiteel leidsime ka augu tekitaja, ühe külviku detaili, mis oli poris meid varitsenud. Artur oli alguses päris mures, kuidas ilma paagita edasi sõita, aga kui oli auku näinud, siis ütles, kui ära parandame, saab tugevam kui enne.

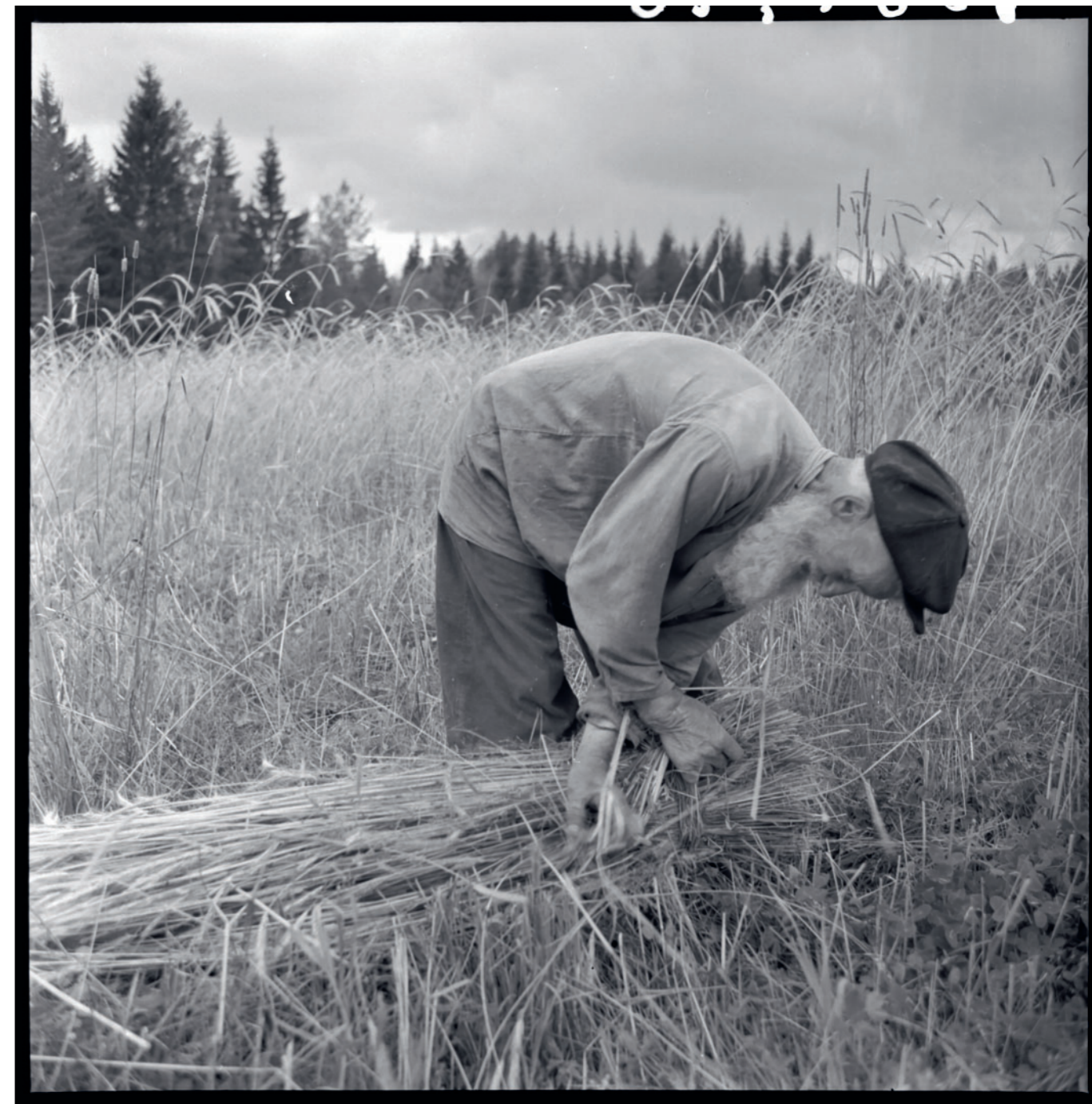
⁹ Tõenäoliselt Maigär'.

Fjodor Sapontšikov omatehtud rehadega (*harav*). Parempoolne on vanemat tüüpi.
Arskah't', Boksitogorski rajoon, Leningradi oblast.
Foto: Vello Kutsar 1969. ERM Fk 1581:25

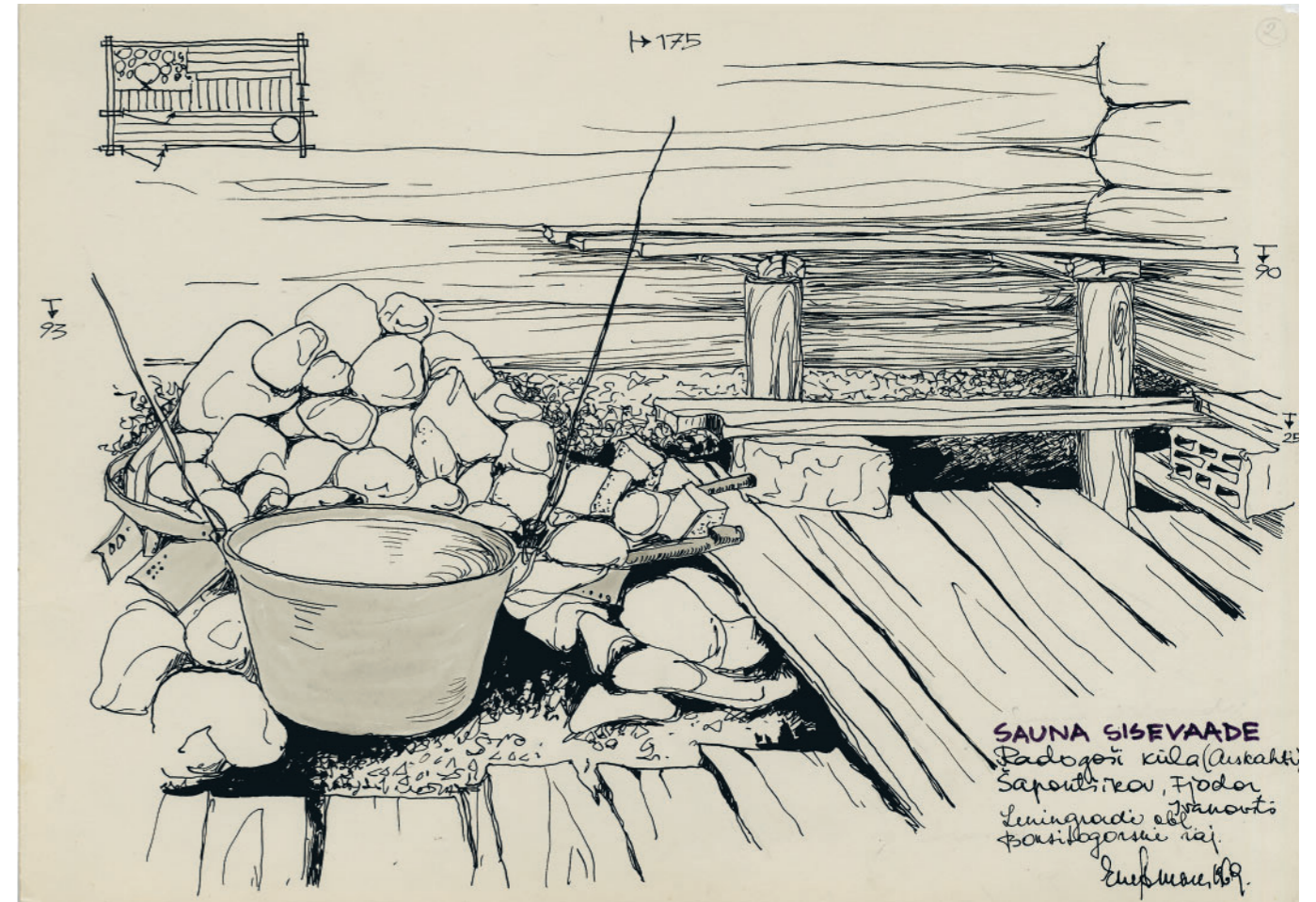
„Nel piod om snap“ (neli pihutäit on vihk). Fjodor Sapontšikov lõikab sirbiga rukist.
Arskahť, Boksitogorski rajoon, Leningradi oblast.
Foto: Vello Kutsar 1969. ERM Fk 1581:45

Fjodor Sapontšikov seob rukist vihku (*snap*).
Arskahť, Boksitogorski rajoon, Leningradi oblast.
Foto: Vello Kutsar 1969. ERM Fk 1581:46

Fjodor Sapontšikov paneb rukist hakki (*babk*).
Arskahť, Boksitogorski rajoon, Leningradi oblast.
Foto: Vello Kutsar 1969. ERM Fk 1581:47

Fjodor Sapontšikovi sauna sisevaade.
Arskahť, Boksitogorski rajoon, Leningradi oblast.
Joonistanud Ene Ammer 1969. ERM EJ 293:30

Meespere valmistus sauna minekuks ja kunstnikud muutusid kokkadeks. Saun oli natuke vähe kütta saanud, kuid asja ajas korda, eriti mõnus oli vesi, mida me pangega järvest kaela kummutasime. Oleks ka järve võinud minna, aga siis pidanuksime uuesti pesema, sest muda oli väga paksult.

Kui kõik saunas olid end parasjagu nuhelnud, istusime ümber laua ja lasksime heeringal ja piimasupil hea maitsta.

[Vello Kutsar]

1. september

Esimeseks mureks oli täna, et auto korda saaks. Toivo ja Artur läksidki küla töökotta, et midagi ette võtta. Kohapeal oli aga nii lahke publik, et meie meestel tarvitses ainult paak masina alt lahti võtta ja ülejäänud remonditöö tehti kohalike meistrite käte läbi.

Mina ja Aleksei läksime kohaliku kooli juurde avaaktusele.

Kunstnikud pidid hommikul oma tööd jätkama vana maja mõõtmise juures, mis eile õhtul pimedaks mineku pärast pidi pooleli jääma.